

Alenka Jovanovski

Šentjur pri Celju

UDK 821.163.6–1.09"20":17

Kaj je etična razsežnost v poeziji in v literarnovednih obravnavah poezije?

Etična razsežnost in vrednota enakopravnosti so *sine qua non* pesmi. Članek obravnava etično razsežnost v kontekstu Bourdieujeve teorije simbolne moči in simbolnega nasilja. Na osnovi pesmi Jureta Detele, Taje Kramberger in Tomaža Šalamuna raziskuje pesniške načine kritike in izstopa iz dominantne mentalne in diskurzivne matrice.

etika, habitus, Jure Detela

An ethical dimension and equality of rights are a *sine qua non* of poetry. The article discusses the ethical dimension in the context of Bourdieu's theory of symbolic power and symbolic violence. On the basis of poems by Jure Detela, Taja Kramberger and Tomaž Šalamun, it explores poetic modes of criticism and withdrawal from the dominant mental and discursive matrix.

ethics, habitus, Jure Detela

Etična razsežnost v poeziji je osnova pesmi, brez katere že po Kantu (*Kritika razsodne moči*, §49) besedilo ne more biti predmet občevaljavne estetske sodbe. Tretja kritika izide l. 1790, vendar razsvetljenski kriteriji moralnosti upoštevajo le homogeno in navidezno univerzalno postavko občosti, ki izključuje *druge* (nacionalnosti, rase, spole, spolne usmerjenosti, religije, živali, naravo/okolje). Zavest o skupinah drugosti in proces njihovega priznanja sta se – tudi v poeziji – razvijala počasi.² Pri tem sta trčila ob dominantno mentalno matrico »občevaljavnosti« oziroma na dejanja, kjer pod krinko veljavnosti za »vse« (moško, evropsko meščanstvo) prihaja do kršitev pravic različnih živih bitij in se perpetuirajo neenakost, izločanje, ustvarjanja različnih razredov državljanov in manjvrednih bitij.

Pod krinko etične razsežnosti lahko poezija kot strukturirana struktura, enako kot ideologije in aparati države,³ deluje kot orodje utišanja glasov, ki izstopajo iz dominantne (jezikovne, diskurzivne, mentalne) matrice. Kadar so instrumenti simbolne moči soočeni s kritiko, lahko argument psevdouniverzalnosti uporabijo kot odbojno zrcalo, ki očitek proti-univerzalnosti (celo sovražnosti) preprojičira na glasove, ki so v psevdouniverzalnosti razpoznali situacijo simbolnega nasilja.⁴

2 Olympia de Gouges, *Deklaracija o pravicah žensk in državljanek* (1791), Thomas King 1796 objavi *Pravice otrok*, proti otroškemu delu; 1964 Martin Luther King dobi Nobelovo nagrado za mir. V zgodnjih 70. letih 20. stoletja oxfordska skupina podiplomskih študentov filozofije (Rosalind in Stanley Godlovitch) ustanovi gibanje za pravice živali. Svet za človekove pravice pri Združenih narodih *šefe* leta 2011 prizna obstoj LGBT pravic.

3 Gl. Bourdieu 1977: 406. Skica prikazuje tri instrumente simbolne moči: strukturirajoče strukture proizvajajo vednost, perpetuirajo jo strukturirane strukture (jezik, kultura), ideologije/miti skrbijo za vgraditev méconnaissance v biološke individuume, prek katerih *vera* v obča mesta konstruira družbeno realnost tako, da z mehanizmi mehkega nasilja ustvarja gospodujoči in podrejeni razred ter zadrži akumulacijo ekonomskega in simbolnega kapitala v rokah tistih, ki bi sicer za ta isti namen lahko uporabili eksplicitno, vojaško in policijsko nasilje. Vgraditev nespoznanja v biološke individuume poteka prek tistega, kar Bourdieu imenuje habitus. Kar se poezije tiče, seveda govorimo o jezikovnem ali pesniškem habitusu.

4 Državni sekretar in današnji minister za kulturo je leta 2003 na medijske proteste LGBT skupnosti proti ukinitvi subvencij za revijo *Lesbo* odgovoril, da je njihov protest »izrazilo homofobičen« (Velikonja 2006: 67). Podobno je z refe-

Če v odgovor na vprašanje o tem, kaj je etična razsežnost v poeziji, nočem ponoviti abstraktne teze o spoznavno-etični, afektivni in estetski »sestavini« literarnega besedila,⁵ mora odgovor na vprašanje vključiti branja konkretnih besedil in sinhrono analizo literarnega polja. Kajti obravnave pesmi marginalnih skupin zlahka participirajo v simbolnem nasilju – povratno pa literarni zgodovinar in kritik ostajata slepa za bistvo etične razsežnosti literature: to pa sta kritika in izstop iz matrice dominantnega diskurza. Če je bila v preteklosti ženska poezija preprosto zamolčana in diskvalificirana kot manj ali nepomembna, so se danes strategije simbolno nasilnih obravnav spremenile. Če je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja vstop v literarni kanon bil odprt *izbranim ženskam*⁶ (Lily Novy, Svetlana Makarovič), pa simbolno nasilje pozneje privzame gospodovani diskurz v maniri dobrohotne obravnave. Seveda gre za redukcijo gospodovanega diskurza na *predstavo* o gospodovanem diskurzu, kar vključuje *skrb za ženske kvote*, opazovanje *tipično ženskih metafor*, deskripcijo *tipično ženske poezije*, razmišljanje o *ženskem pesniškem izrazu*, ukvarjanje z ženskim videnjem erotike. Voyeurski poriv ob reprezentaciji ženskega telesa in erotične fantazije tu postane osnova estetskega vrednotenja pesmi, čeprav se na površini govori o emancipaciji ženske poezije skozi erotiko.

Toda ženska poezija jo še vedno zelo dobro odnese v primerjavi z ničelno stopnjo obravnave gejevske in lezbične poezije na prestižnih izjavnih mestih, v posebnih številkah indeksiranih revij: simbolno nasilje tukaj privzame obliko zamolka, zanikanja,⁷ odsotnosti pesniške kompetence za lezbične pesnice in gejevske pesnike. Ta sistematični zamolk se je na živi in kritični homosceni prevedel v podporo, v aktivizem pesnikov in pesnic (Brane Mozetič, Nataša Velikonja) in je slednjič omogočil brezkompromisno analizo simbolnega nasilja in jasno oblikovanega jezikovnega habitusa, skratka: velik kulturni kapital homopoezije.

Koliko ima pesniška kompetenca opraviti z navidezno blagohotno (simbolno nasilno) ali pa eksplisitno nasilno obravnavo? Pojem pesniške kompetence bom izpeljala iz jezikovne kompetence, ki naj bi bila po strukturalističnih teorijah jezika in zlasti po Chomskem univerzalni, vsem enako dostopni zaklad. Bourdieu in Wacquant jezikovno kompetenco opazujeta znotraj družbenega polja in trdita nasprotno: »lingvistična razmerja [so] vselej razmerja simbolne moči, skozi katera se v transfigurirani obliki aktualizirajo razmerja sil med govorniki in njihovimi skupinami«. Sociologija govornice jezikovne kompetence ne vidi zgolj kot tehnične veščine, ampak tudi kot »statusno večino«, zaradi česar »niso

---

rendumi, ki so skušali izboriti pravice različnih oblik drugosti, a jih je javnost dojela kot »grozno 'naši kulturi', 'našemu narodu', kršenje pravic na podlagi tega pa kot prizadevanje za ohranitev 'naše' kulture in naroda« (Mencin Čeplak 2005: 126). V morju nacionalno opredeljene univerzalnosti se utopi avtorica, državljanka Slovenije, ki ne piše v slovenščini in za svoje delo dobiva nagrade iz tujine, a kljub temu ne more enakopravno participirati v institucijah slovenskega literarnega polja: 2013 ji je komisija za knjigo odrekla status samozaposlene pesnice in ji v uteho ponudila status samozaposlene prevajalke. Psevdoniverzalni argument je na primerih marginalnih skupin državljanek in državljanov razbijal socialno solidarnost. Leta 2013 v tem lahko vidimo predstopno erozije socialne države.

- 5 Tezo podaja Janko Kos v *Literarni teoriji*, učbeniku študentov primerjalne književnosti in slovenistike. Obravnava etične razsežnosti tu ni vsebinska, ampak abstraktno-shematična.
- 6 O izbrani ženski kot še enemu sredstvu simbolnega nasilja na literarnem polju gl. Rich 2003: 124.
- 7 Novak Popov 2013. Članek je pregled literarnovednih, kritiško-esejističnih obravnave poezije in antologij, ne podaja pa kritike primerov simbolnega nasilja ter raziskovalnih praznin pri obravnavi homopoezije. Novak Popov (2010) med podrobneje obravnavanimi pesniki ne obravnava lezbične pesnice Kristine Hočevar.

vsa jezikovna izrekanja enako sprejemljiva.«⁸ Kar določa sprejemljivost jezikovnega izrekanja, je družbeni položaj, *delegirana moč* institucije, govorni položaj, ki ga zaseda govorec.⁹

Poleg jezikovne kompetence na ceno izrekanja na jezikovnem trgu vplivata tudi jezikovni habitus¹⁰ in predvidevanje o ceni izrečenega.¹¹ Govorec brez statusa lahko z uporabo gospodujočega jezika ali diskurza upa na višjo ceno izrečenega na jezikovnem trgu – seveda za ceno zamolka maternega (gospodovanega) jezika ali diskurza. Žrtev tako postane sosterilec in sodeluje pri ohranjanju mehanizmov simbolne moči.

Govorec/govorka brez privilegirane govorne pozicije lahko bodisi vztraja v situaciji simbolnega nasilja ali pa začne raziskovati utišani, gospodovani diskurz. Sestavni del tega procesa so pridobivanje zavedanja o sebi, o svoji enakovrednosti, analiza in kritika neetičnosti v gospodujočem diskurzu – ter zahteva po politikah, ki zagotavljajo enakopravnost in enakost. Proces, v katerem gospodovani diskurz preide iz molka v slišnost, se ne more izvršiti brez trkov z gospodujočim diskurzom. Vse to pomeni niz praktičnih odločitev in izbir, ki šele transformirajo govorcev jezikovni habitus. Sprememba jezikovnega habitusa, kolikor vodi k izstopu iz simbolnega nasilja, je *izbojevana*.

Jezikovno kompetenco in oblikovanje jezikovnega habitusa je mogoče projicirati tudi na pesniško kompetenco, njeno oceno (ki jo določajo »univerzalni« estetski kriteriji) ter na pesniški habitus. Pri slednjem pride do izraza pesnikov/pesničin odnos do telesa. V telo se ne zapisujejo le socializacijske prakse (povezane s konstrukcijo družbenega spola, seksualnosti itn.), ampak tudi prediskurzivni impulzi (čutenje). Kako si pesnica ponovno pribori svoje telo, telo, ki ji je bilo ukradeno, ko ga je skozi pesniško govorico ponudila v spolni objekt, ali pa ga je zavrgla sama s prevzemom sebi tujega jezikovnega in pesniškega habitusa? Ali in na kakšen način pesnica zaznava točke vpisa socializacijskih praks v njeno telo in točke vpisa literarnega kanona v njen pesniški habitus? Kako je ob (simbolno) nasilnih vpisih odreagiralo telo in kakšna je bila moč pesniškega izraza? Kako je ob razkrinkanju simbolnega nasilja odreagiralo telo in kakšna je bila moč pesniškega izraza? Takšna vprašanja pesnico vodijo k izstopu iz gospodujočega diskurza. Kako se takšen izstop odraža na pesničinem mestu v literarnem polju (je umeščena na center, na margino)?¹² Kdaj kritiške in literarnozgodovinske ocene, v maniri dobrohotne liberalnosti, privzamejo gospodovani diskurz, kako pri tem porežejo njegove kritične osti, ga nevtralizirajo? V katerih primerih pride do tega, da kritik/kritičarka ali literarni zgodovinar/ka sproži kritiko »univerzalnih estetskih kriterijev«, kakšno mesto v literarnem polju zaseda in kakšen je njegov/njen jezikovni in pesniški habitus?

---

8 Prav tam: 92. »[...] na trgu jezikovnih dobrin obstajajo monopoli prav tako kot na trgu ekonomskih dobrin.« (Prav tam: 93.)

9 Prav tam: 93. Tezo o delegirani moči institucije, da oblast prihaja v govorico od zunaj, Bourdieu nasloni na Benevistovo analizo *skeptrona*, ki so ga izročili govorniku. Moč govornikovih besed ni izhajala iz argumenta, pač pa iz govorne pozicije.

10 Prav tam: 95. Jezikovni habitus je povezan s telesom, s telesno držo. Povezava med govorico in telesom je pomembna za izpeljavo pesniškega habitusa. O habitus gl. tudi Wacquant 2006c.

11 Bourdieu - Wacquant 2006b: 91.

12 Velikonja kot eno od oblik odpora predlaga ravno vztrajno pisanje analiz, ki bi obdelale razlike v vsebini, pa tudi formi, med literarnimi usmeritvami, ki imajo močno finančno zaledje s strani države, in tistimi, ki se spotikajo na robu obstoja. Hipoteza je, da takšne razlike obstajajo (Velikonja 2008: 101).

Toda etično razsežnost poezije je še vedno zelo lahko reducirati na obče mesto, na občo podobo reprezentacije drugosti (boj za pravico do drugačne seksualnosti, spola, jezika, rase, religije). Pomemben argument proti takšni redukciji podaja lezbična pesnica in aktivistka Nataša Velikonja:

Takšna dela, ki vsebujejo implicitno vedenje o homoseksualnem avtorstvu, a so brez imperativa utemeljevanja seksualne razlike, ponujajo jasen vpogled v družbeno konstrukcijo tujosti, ki je ne pogojuje zgolj seksualna »drugačnost«, temveč predvsem izločanje na podlagi nepripadnosti osnovnim elementom družbene kohezivnosti. Z izpostavljanjem različnih momentov socialnih antagonizmov lahko homo literatura zadrži svoj radikalni, politični, revolucionarni naboj – [...] (Velikonja 2008: 142).¹³

Kot osrednja poteza etične razsežnosti poezije se torej kažejo: radikalnost izstopa iz in kritika gospodujočega, razkrinkanje dvojnega govora (ki na površini uporablja etične besede, v globini pa ohranja simbolno nasilje), iznajdba nenasilnega pesniškega govora.

Vse to je mogoče povzeti v treh momentih odpora, ki opredeljujejo stopnjo udejanjenosti etične razsežnosti poezije: zavračanje vsake oblike nasilja; analiza in kritika eksplicitnih in simbolnih oblik nasilja; izum takšnih načinov mišljenja, govorjenja in delovanja, ki izražajo spoštovanje do vseh bitij, koncept *iznajdbe novega* (jedro romantične in modernistične poetike) pa prestavijo na etično raven. Momenti odpora (simbolnemu) nasilju tvorijo kriterij, na podlagi katerega nek pesnik/pesnica pridobi kulturni kapital. In to ne glede na njeno umeščenost v literarno polje. V zvezi s tem je treba razviti takšne obravnave literarnih besedil, ki ne zapadajo klasifikatorno-etiketirajočemu in deskriptivnemu branju, ampak preverjajo, koliko se v neki pesmi zgodi izstop iz gospodujočega diskurza.

Problem etične razsežnosti poezije se tako razgrne kot povezava treh tem: vprašljivosti »univerzalnih« etičnih kriterijev (v katerih situacijah so uporabljeni »univerzalni« estetski kriteriji), umeščenosti pesnice/pesnika v literarnem polju, branja, ki kulturni kapital neke pesmi ocenjuje na podlagi izstopa iz gospodujočega diskurza. Razmislek o etični razsežnosti poezije se prepleta z vprašanjem pogojev literarnovednega in kritičnega branja ter vrednotenja poezije. Toda ob zapletenih miselnih operacijah ne smemo pozabiti nečesa zelo preprostega, praktičnega: etiko kot pot do sreče in to, da vsa bitja želijo enako in si zaslužijo srečo, a ne za ceno pravice do sreče drugih bitij.¹⁴

O upoštevanju treh momentov odpora v slovenskem literarnem polju ne obstaja sistematično vedenje. Dosledno jih je prakticiral Jure Detela, pri katerem je etična zaveza bila zelo močna in je preraščala v performativno moč pesmi, ki ima ambicijo postaviti pogoje za spremembo družbene konstrukcije realnosti (kar že prerašča v politično poezijo). Žal so njegovo poezijo desetletja dolgo obravnavali tako, da so ji odvzeli vso ostrino, intelektualno radikalnost, etično inovativnost. Obravnavali so ga v sklopu pesnikov, ki v pesmih odkrivajo *filozofskemu* komplementarni diskurz

---

13 V poeziji Nataše Velikonja postane avtoričina umeščenost v družbeno in literarno polje sama pesniški material: na videz navno, dnevniško zlitje glasu lirске govorkе z glasom avtorice postane orodje zavedanja avtoričine govorne pozicije. To je pogoj za izraz »tujega« brez interferenc in brez možnosti prilastitev s strani gospodujočega diskurza. Za podobno strategijo in zaradi podobnih učinkov se je v *Z roba klifa*, ki je tudi pričevanjska literatura, odločila tudi Taja Kramberger.

14 Sodobne etike ne govorijo o sreči kot cilju etičnega delovanja; jasno o tem govori Tenzin Gyatso 2000.

in ga estetizirajo (Poniž 2002: 101) ali kot romantičnega pesnika narave. Oznake služijo orientaciji po slovenski poeziji in klasifikatorni strasti, hkrati pa mimoidejo – prav na način *méconnaissance* – strukturo in performativno moč Detelove poezije.¹⁵ Detela je postal referenčni pesnik šele za generacijo avtorjev in avtoric, okvirno rojenih po 1970, prav kolikor za njegovo poezijo velja *etična zaveza*,¹⁶ vgrajena v pesnikov jezikovni habitus, življenjsko prakso – v telo. Etična zaveza pa je tisti dejavnik, zaradi katerega lahko poezija neha delovati kot strukturirana struktura in postane strukturirajoča struktura: strukturira spoznanja, kolikor spodbuja k dejanjem in izbiram, kjer je etičnost izbojevana in prek boja vpisana v telo. Šele ta telesnost etične zaveze omogoča prenos iznajdbe novega z abstraktno pesniške ravni na etično-pesniško raven.

Detela je filozofsko in pesniško raziskoval možnosti nenasilne pesniške prakse. V kritiki uporabe identifikacijskih (A = C) in genitivnih metafor za živa bitja, organsko in anorgansko naravo je prišel do sklepa, da te metafore reducirajo živo bitje/naravni pojav na eno izmed njegovih mnogih lastnosti, ga iztrgajo iz univerzuma sovisnosti, živo/bitje razskosajo, bitje/naravni pojav napravijo za prazno projekcijsko platno, ki ga pesnik izrabi za to, da nanj projicira svoja vzvišena ali nevzvišena čustva. Metafora v tem smislu deluje kot instrument simbolnega nasilja, kot tisto, kar vzame glas živemu bitju in stori, da spregovori z navidezno svojim, v resnici pa gospodarjevim glasom – kakor ventrilokvistova lutka. Nasproti temu je Detela postavil *dobesedni govor*, ki bitja, rastline, anorgansko naravo poimenuje čim bolj tako, da besede pesmi postanejo performans univerzuma kot celote. Univerzum pri tem Detela razume kot sovisnost živali, rastlin, organske narave. To je ena osrednjih tez eseja o Wordsworthu (Detela 2011: 196–197, 206–208, 279–296). Druga smer Detelovega pesniškega raziskovanja – v antologizirani (a na etiketo romantične pesmi o naravi reducirani) *Pesmi o jelenih* – je poskušala izpeljati nemogoči projekt, da bi žival v pesmi spregovorila s svojim lastnim, *nečloveškim, tujim* glasom. Kako odložiti konstrukcijo človeškega govora, ki jelena zmeraj postavlja v vlogo lovske žrtve/objekta pogleda?¹⁷ Tretjo smer Detelovega raziskovanja vidim v nenavadni, a vendar etično nujni izbiri analitično-razlagalnega jezika za pesem *Poskus dešifriranja pojava, ki ga imenujemo čarovništvo*. Takšen jezik je bil edino možno sredstvo, ki je omogočalo dešifriranje gospodujočega diskurza v pesniški matrici, kjer je pod površino metafizične, mistificirajoče govorice ohranjeno nasilje. *Poskus* berem kot pesniško analizo mrež (simbolnega) nasilja na splošno, a tudi kot analizo razmerij znotraj slovenskega literarnega polja, kar nakazuje citat Šalamunovega verza iz *Modro VII (Romanje za Maruško)*.¹⁸

Opisana matrica je prisotna že v *Modro I*: »bog, kako rasem / kako sem močan, strašen in zvit / kako se slačim, lupim in selim / to je tvoje delo gospod, ubijam«. Toda z božjo voljo »legitimirani«

15 Detela se je tega jasno zavedal (Detela 2011: 163). Odsotnost kontakta med bralci in njegovo poezijo je znak popolnega izstopa te poezije iz gospodujočega diskurza.

16 Besedno zvezo »etična zaveza« uporablja pesnica Taja Kramberger v intervjuju ob prejemu Veronikine nagrade (Kramberger 2007).

17 S tem nadaljuje Miklavž Komelj, ki raziskuje subverzijo ideoloških govorov in gverilsko umešča pesniško govorico na nedoločljiva mesta, kjer se jih ne more polastiti ideološka konstrukcija govornega položaja.

18 Zahvaljujem se Iztoku Osojniku za to opozorilo. Analitično-razlagalni jezik pogosto uporablja Taja Kramberger, vedoč, da psevdouniverzalni estetski kriteriji v njem ne vidijo orodja razkrinkanja simbolnega nasilja, temveč izraz njene pesniške nekompetence, »sladko kimanje oblastem«. Gl. *Mostovi I (Z roba klifa)*. Na podoben način uporablja razlagalni, direktni govor tudi N. Velikonja v *Poljubu ogledala*.

umor ali aluzije na nasilje žrtev nad žrtvami v koncentracijskih taboriščih (»pulim zlate zobe, jih prodajam za kruh«) v zadnji kitici *Modro 1* prekrijejo angeli in kerubi, v Šalamunovem opusu pa množica jezusov. Lirski govorec-pesnik se vzpostavi kot izvajalec (posrednik) božje postave, podoben angelom: »angeli vstajajo z morja, kerubi plapolajo / moji verzi so kot bi sekal skale / drobil čeljusti in kričal / daj bog da se najem, da sem tvoja postava do dna.« V teh verzih se zgodi uzakonjenje nasilnega dejanja po vzorcu, ki ga opisujeta Girard (*Nasilje in sveto*) in Benjamin (*Kritika nasilja*), ki pri analizi razmerja med nasiljem in zakonom prideta do zaključka, da je nasilno dejanje tabuizirano in kot takšno postane temelj zakonodaje. V *Modro I* je nasilno dejanje skriti temelj »postave«, pesniški govor pa ima funkcijo razglašanja »postave« – torej gre za to, da je poezija tukaj, če sledim Bourdieuju, postane institucija simbolnega nasilja. Prav ta pesniško razglašena »postava« pa ima svoje dopolnilo v psevdouniverzalnih kriterijih vrednotenja.

Detela je v *Poskusu* citiral verz iz *Modro VII*: »Se spomiš verza: kar zagrabijo / čarovniki in peljejo v pošasti?« (Detela 1992: 102–103) Pesem je zasnoval kot opis dogajalne matrice nasilja kot *verige* prilastitev življenjske energije, ki se sproži s posegom v nezavedno in se odrazi v samem telesu:

Čarovniki vejo o telesu tistega, ki
ga hočejo začarati, nekaj, česar
on sam ne ve. To misel investirajo
svoji žrtvi tako, da jo žrtev občuti
fizično, ne pa refleksivno.

Žrtve prozivajajo nove žrtve, da bi nadomestile (in nikoli zares nadomestile) manjkajoči vezni člen med »telesom« in »dušo«. ¹⁹ Menim celo, da Detela kot luciden bralec poezije in družbe načrtno uporablja izraz »čarovniki« in da pesem govori ne le o simbolnem nasilju na splošno, ampak prav o poeziji kot možni instituciji simbolnega nasilja. Kajti v Šalamunovih *Turbinah* se beseda *brujos* (čarovniki) pojavlja kot metafora za pesnike. Pri tem Detela skozi pesniški medij razloži tisto, kar skozi znanstveni medij doseže Bourdieujeva razlaga simbolnega nasilja, po kateri se nasilje vpiše v telo prek posebnih spolnih socializacijskih praks, ki vplivajo na telesno držo in tako posredno vdrejo v nezavedno. Žrtve pri tem ne ugotovijo, da se nad njimi izvaja nasilje, in participirajo v sistemu nasilja pasivno ali tako, da same proizvajajo naslednje žrtve (Bourdieu 1990: 5–13). Detela to pove takole:

[...] Ta primanjkljaj
hočejo nadomestiti s tujim telesom, a
ker čarovniki nekaj vzamejo od kontakta
med dušo in telesom tistega, ki je

¹⁹ Detela se v filozofskih fragmentih veliko ukvarja s »čutnostjo«, zato menim, da je prav »čutnost« zanj vezni člen med »telesom in dušo«. Detela ne razlaga, kaj zanj pomeni »čutnost«, jasno pa je, da s tem nima v mislih zgolj seksualnosti, ampak nekaj širšega. Morda s tem meni tiste pojave v umu, ki so reakcija na telesno zaznavo.

začaran, hoče tudi začarani postati
čarovnik. Tako nastajajo ogromni kompleksi
agresije, ki se velikokrat ne zaveda
zasužnjenosti svojega izvora.

Detelovo pesniško delo izpričuje zavedanje, da poezija – brez pesnikove etične zaveze – postane mesto, kjer se utrjuje neetična produkcija »simbolov«. ²⁰ Večkrat eksplicitno izražena etična zaveza Detelove poezije je zato v tem, da pesnik nobenega živega bitja, rastline ali anorganske narave noče simbolno ubiti, razkosati in nato uporabiti kot prazno projekcijsko platno, na katerega pesnik projicira svoja subjektivna, lepa ali nelepa čustva. ²¹

Detela je sistematično raziskoval načine ujezikovljenja živali kot tistih *species*, ki so manjvredne v odnosu do človeka in zato nemočne, simbolno in dejansko umorjene, ponižane v orodje človeških interesov (hrana, oblačila, zabava, kozmetika, farmacija ...), reducirane na meščansko konstrukcijo simbola živali (Detela 2011: 114). Opozoril je, da nasilje v jezikovnih matrikah strukturira dejanski odnos do teh bitij v družbeni realnosti, pa tudi, da se eksplicitno in (prek ujezikovljenja živali v pesniških imaginarijih posredovano) simbolno nasilje odražata v zahodnoevropskem odnosu do čutnosti. Polje čutnosti, kot preroško ugotavlja Detela, je mogoče spremeniti v delnice korporacijskega kapitala. Simbolno nasilje v reprezentacijah živali nastopa tudi kot simptom bolnega, nespoštljivega odnosa do čutnosti/telesa, ki čutnost vzpostavlja kot biološko, naravno dejstvo, ne pa kot družbeno konstrukcijo (Detela 2011:168). Reprezentacija svobodne divje živali se tako po Deteli komplementira s konstrukcijo svobodne seksualnosti, seksualnosti kot kapitalskega blaga; oznaka »svoboda pod vitrino« torej v isti meri velja tako za divje živali kot tudi za ljudi v dobi korporativnega kapitalizma. ²²

Detelove referenčne vloge za sodobne slovenske pesnike/pesnice ne vidim v smislu tradicionalno pojmovane literarne recepcije, ampak v smislu odpiranja polja takšnih pesniških inovacij, ki enakovredno z drugimi načini delovanja v družbi sodeluje pri odporu korporativnemu kapitalizmu. Pri tem etična zaveza poezije pri nekaterih prerašča v politično poezijo in postaja ena od družbenih praks odpora izvajalcem simbolne moči, ki s slepeče belim smehljajem razkosajo enovito človeško življenje – podobno kot mesar razkosava ubita živalska trupla – v množico delniških con, kjer tehnološko, informacijsko, finančno, zdravstveno, gensko, izobraževalno in ostalo blago dnevno pridobiva ali izgublja na vrednosti.

---

²⁰ S »simboli« Detela verjetno nima v mislih zgolj jezikovnih znakov, ampak tudi obča mesta pri ubesedovanju pojavov.

²¹ V eseju *Wordsworth v današnjem času* beremo: »Za primer te infiltracije bom pokazal, da je v poeziji eksploatorski, manipulatorski odnos do narave nasploh veliko pogostejši in intenzivnejši, kot se zdi na prvi pogled. Zmeraj, kadar pesnik z izenačujočo metaforo (mišljena je metafora tipa A = C, op. p.) primerja kak pojav iz narave z nečim iz človeškega življenja, manipulira z naravo in jo izkorišča. [...] Pesnik se skoncentrira samo na eno značilnost hrasta, jo izolira od celovite hrastove eksistence, izenači jo s svojo izkušnjo [...] in ko to stori, potem manipulira s to značilnostjo tako, da vanjo samovoljno projicira svoje osebne probleme.« Prim. Detela, *Orfični II*, 298–290.

²² »Kreteni so bili čutnost A PRIORI pripravljeni razumeti le kot konzumacijo, a ne kot dajanje sebe, ljubezen, skrb. [...] Avantgarda je bila tako šibka, še tako neosveščena, zlasti teoretsko, da je temu nasedla. Tisti, ki niso napisali niti enega samega verza, ki te stisne od trebuha do tilnika!« (Detela 2011: 164)

Literatura

- BEDKOWSKA KOPCZYK, Agnieszka, JAMNIK, Tatjana, KOPCZYK, Michal (ur.), 2011: *Šestnajst slovenskih pesnic / Sesnaście poetek słoweńskich*. Ljubljana: DSP.
- BOURDIEU, Pierre, 1977: Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* 21/3. 405–411.
- BOURDIEU, Pierre, 1990: La domination masculine. *Actes de la recherche en sciences sociales* 84. Masculin/féminin-2. 2–31.
- BOURDIEU, Pierre, WACQUANT, Loïc, 2006a: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- BOURDIEU, Pierre, WACQUANT, Loïc, 2006b: Govorica, spol in simbolno nasilje. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 87–124.
- DETELA, Jure, 1992: *Pesmi*. Celovec: Wieser.
- DETELA, Jure, 2011: *Orfični fragmenti* I in II. Koper: Hyperion.
- DETELA, Jure, 2006: *Spisi o umetnosti*. Koper: Hyperion.
- GYATSO, Tenzin – Dalai Lama XIV, 2000: *Etika za novo tisočletje*. Tržič: Učila.
- KRMBERGER, Taja, 2007: Poezija je etična zaveza. *Celjan*, 12. 9. 2007. 16.
- LESKOVŠEK, Vesna, 2005: Sovražni govor kot dejanje nasilja. Vesna Leskovšek (ur.): *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut. 81–95.
- NOVAK POPOV, Irena, 2010: Mlada slovenska poezija zadnjega desetletja. Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja* 29. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 179–185.
- NOVAK POPOV, Irena, 2013: Sodobna slovenska poezija v literarni vedi. *Slavistična revija* 1. 61–75.
- MENCIN ČEPLAK, Metka, 2005: Referendum proti načelu enakosti pred zakonom. Vesna Leskovšek (ur.): *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut. 111–127.
- PONIŽ, Denis, 2002: *Beseda se vzdiguje v dim. Stoletje slovenske lirike 1900–2000*. Izbral, uredil in spremne besede napisal Denis Poniž. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- RICH, Adrienne, 2003: *O lažeh, skrivnostih in molku: izbrani eseji, 1966–1978*. Ljubljana: Škuc.
- VELIKONJA, Nataša, 2008: *Fragmenti svobode. Politični eseji: Terminali Radia Študent 2001–2006*. Ljubljana: Škuc (Vizibilija).
- WACQUANT, Loïc, 2006a: Metodološki relacionizem. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 55–61.
- WACQUANT, Loïc, 2006b: Zbrisana logika praktičnega čuta. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 63–72.
- WACQUANT, Loïc, 2006c: Habitus. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 125–131.
- WACQUANT, Loïc, 2006d: Kritično mišljenje kot topilo dokse. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant: *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Annales in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 175–182.